

VÄITTEITÄ INTERNETISTÄ JA VIESTINNÄN MONIARVOISUUDESTA

Kari Karppinen

1. Johdanto

Yhtenä internetin ja muiden uusien viestintävälineiden keskeisenä lupauksena on pidetty julkisuudessa esiin pääsevien äänien monipuolistumista. Verkon ajatellaan haastavan joukkotiedotusvälineiden aseman julkisuuden portinvartijana ja tarjoavan siten tavallisille kansalaisille uudenlaisen mahdollisuuden osallistua julkiseen keskusteluun. Median keskittymiseen ja sisältöjen yhdenmukaistumiseen liittyvien huolien vastapainona monissa nykyisen mediamaisen kuvauksissa korostuu kuluttajien valinnanvapaus ja julkisuuden avautuminen uusille toimijoille. Mediatutkijat ovatkin kuvanneet nykyistä mediamaisemaa muun muassa erilaisin paljouden, yltäkylläisyyden ja kaaoksen metaforien avulla¹.

Tarkastelen tässä kirjoituksessa kriittisesti joitakin median monipuolistumisesta esitettyjä väitteitä. Käyn ensin läpi keskeisiä tutkimuksia internetin vaikutuksista poliittiseen viestintään. Lopuksi pohdin, mitä viestintävälineiden muutokset merkitsevät median moniarvoisuuden käsitteen kannalta ja missä mielessä siitä on nykyään mielekästä puhua viestintäpoliittisena tavoitteena.

Puhe runsaudenpulasta sisältää usein myös ajatuksen viestintäpolitiikan ja median sääntelyn perinteisten ajatusmallien vanhentumisesta. Moniarvoisuuden ja monipuolisuuden käsitteet ovat muuttaneet merkitystään maailmassa, jossa erilaisia viestintäkanavia ja tietolähteitä on tarjolla lähes rajattomasti². Joidenkin mielestä huolet median keskittymisestä ja sisältöjen monipuolisuudesta ovatkin ny-

¹ Esim. Ellis 2002, Gitlin 2002, Keane 1999, McNair 2006.

² Käsitteiden erilaisista määritelmistä ks. esim. Fromond 2007, Hoikka 2007, Karppinen 2005.

kyään vanhentuneita ja moniarvoisuudesta itsestään on tullut lähes paradoksaalinen ihanne.

Uuden median aiheuttamassa murroksessa ei ole kyse vain tarjonnan lisääntymisestä vaan myös rakenteellisista muutoksista. Keskustelu median moniarvoisuudesta on perinteisesti pohjannut ajatukseen mediainstituutioiden vaikutusvallasta julkisuuden portinvartijoina. Tämän vuoksi on pidetty tarpeellisena tarkastella mediajärjestelmän avoimuutta suhteessa erilaisiin yhteiskunnallisiin ryhmiin ja intresseihin. Kuten *Stefaan Verhulst* on todennut, nimenomaan viestintäkanavien niukkuus antaa viestintämarkkinoiden portinvartijoille valtaa vaikuttaa julkiseen mielipiteeseen³. Samasta syystä median keskittymistä on haluttu rajoittaa esimerkiksi säätelemällä sähköisen viestinnän toimilupia.

Viime aikoina on kuitenkin esitetty, että nykyään julkisuuden portinvartijoina toimivat pikemmin hakukoneet kuin perinteiset media-yritykset. Vallan onkin nähty siirtyvän käyttäjille ja yleisöille, joilla on yhä suuremmat mahdollisuudet suodattaa sisältöjä ja valita, mitä, missä ja milloin he vastaanottavat. Monen mielestä tämä merkitsee, että julkisuuden portinvartijat ovat menettäneet valtaansa. Rakenteensa ja toimintalogiikkansa ansiosta internet vaikuttaa jo itsessään lisäävän tavallisten kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja antavan valtavirrasta poikkeaville toimijoille mahdollisuuden vaikuttaa politiikan agendaan.

Harva kuitenkaan väittää, että Internet tarjoaisi kaikille kansalaisille tasavertaiset toimintamahdollisuudet tai takaisi eri näkökulmien ja intressien tasavertaisen pääsyn julkisuuteen. Eri toimijoiden kyvyt ja mahdollisuudet käyttää hyväkseen viestintäteknologiaa poikkeavat yhä toisistaan, ja myös tiedon tuottajien ja kuluttajien välinen valtasuhde on edelleen epäsymmetrinen. Internet on kuitenkin tehnyt poliittisten päättäjien, median ja kansalaisten välisten valtasuhteiden hahmottamisen entistä hankalammaksi. Kirjoitukseni keskeinen väite onkin, ettei median moniarvoisuutta ole mielekästä käsitteellistää tavoitteeksi, jonka toteutumista arvioidaan vain välineiden määrän perusteella tai tarjontaa mittaamalla. Sen sijaan median moniarvoisuus ja ylipäänsä pluralistisen julkisuuden ihanne tulisi ymmärtää tavoit-

³ Verhulst 2007, s. 117.

teena, joka liittyy laajemmin julkisuuden valtasuhteisiin ja viestinnällisen vallan tasa-arvoiseen jakautumiseen.

2. Kohti kulttuurista kaaosta?

Sekä akateemisessa että poliittisessa keskustelussa viestintäteknologian kehityksen nähdään usein johtavan väistämättä demokraattisempaan ja moniarvoisempaan julkisuuteen.

Manuel Castellsin mukaan interaktiiviset ja horisontaaliset viestintäverkostot ovat luoneet uuden julkisen viestinnän muodon, jota hän kutsuu ”yksilöiden joukkoviestinnäksi”⁴. Teollisen yhteiskunnan viestintäjärjestelmä perustui joukkotiedotusvälineisiin, joita luonnehti yksisuuntainen viestintä harvoilta lähettäjiltä monille vastaanottajille. Verkostoyhteiskunnan viestintä taas perustuu globaaleihin verkostoihin, jotka mahdollistavat interaktiivisen viestinnän monilta lähettäjiltä monille vastaanottajille. Tämä merkitsee, että uusilla poliittisilla ja sosiaalisilla liikkeillä on ennennäkemättömät mahdollisuudet osallistua julkisuuteen. Väitteidensä tueksi Castells viittaa muun muassa poliittisten blogien, uusien kansalaisliikkeiden ja vaihtoehtomedian kasvuun ja organisoitumiseen Internetissä.

Mediasosiologi *Brian McNair* on puolestaan kiteyttänyt viestintämaiseman muutokset kolmeen kehityssuuntaan: (1) informaation määrän eksponentiaaliseen kasvuun, (2) kulttuuristen ja maantieteellisten rajojen liudentumiseen sekä maailmanlaajuisesti että valtioiden sisällä ja (3) mediankäyttöä ohjaavien makuhierarkioiden katoamiseen⁵. Kaikkien kolmen trendin voi tulkita merkitsevän ennen kaikkea kulttuurisen tuotannon hajautumista ja demokratisoitumista. McNairin mukaan ne johtavat perustavanlaatuisen siirtymään ideologisesta hallinnasta ”kulttuuriseen kaaokseen”, joka lisää merkittävästi avoimuutta ja mahdollisuuksia erilaisten mielipiteiden esittämiseen.

Sekä Castellsin että McNairin näkemykset edustavat laajempaa ajattelutapaa, jossa julkisuuden perusdynamiikan ajatellaan muuttuneen moniarvoisempaan, jopa anarkistiseen suuntaan. Yhteistä heidän

⁴ Castells 2009.

⁵ McNair 2006, s. 10.

visioilleen on ajatus siitä, että uudet viestintävälineet haastavat perinteisen mediaeliitin aseman tavalla, jonka ajatellaan parantavan tavalisten ihmisten mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin. Hajautuneen viestintärakenteen ansiosta kansalaiset siis kilpailevat journalistien kanssa uudella tavalla tiedon luomisessa ja jakelussa, mikä puolestaan on omiaan rikkomaan perinteisiä käsityksiä uutiskriteereistä ja eliittivetoisesta julkisuudesta.

Richard Rogersin mukaan internetistä on tullut virallisten ja epävirallisten kertomusten kohtaupaikka, joka tavalla tai toisella saattaa valtavrannan totuudet sijoiltaan ja tuottaa konsensusajatellun sijaan uudenlaista “moniäänisyyden kulttuuria” – olipa kyse sitten vaihtoehdoisista terveysopeista tai poliittisista liikkeistä⁶.

Kaikki väitteet julkisuuden moniarvoistumisessa eivät kuitenkaan pohjaa pelkkään teknologiseen determinismiin, vaan kehitystä on perusteltu myös yleisemmin sosiaalisella ja kulttuurisella kehityksellä. *John Ellisin* mukaan siirtyminen konsensukseen perustuvasta niukkuuden ajasta tiedon paljouteen heijastaa myös laajempia yksilöllistymisen ja monikulttuurisuuden trendejä⁷. Samalla kun olemme siirtyneet massatuotannosta eriytyneempien markkinoiden ja kulutusryhmien aikakaudelle, myös ryhmien ja yksilöiden välisen erottautumisen logiikka on muuttunut. Mediamarkkinoista itsestään on tullut keskeinen tekijä, jolla eroja tuotetaan. Voidaankin sanoa, että osana kulutusmarkkinoita media paitsi heijastaa myös tuottaa entistä moniarvoisempaa sosiaalista todellisuutta⁸.

Monen mielestä edellä kuvatut muutokset edustavat ennen kaikkea yksilöiden vapautumista yhtenäiskulttuurin ja siihen liittyvän paternalismin painolastista. Kuten McNair toteaa, nykyinen kulttuurinen kapitalismi edistää aidosti moniarvoisuutta ja antaa tilaa laajemmalle mielipiteiden kirjolle kuin mikään aiempi järjestelmä. McNair esittääkin, että – toisin kuin kriittiset mediatutkijat ovat tottuneet väittämään – mediaympäristön monipuolistuminen on seurausta kulttuurin tuoteteistumisesta ja kaupallistumisesta. Hänen mukaansa moniarvoisuus ja vastakulttuurit ovat siis olennainen osa nykyistä kulttuurista kapi-

⁶ Rogers 2004, s. 163.

⁷ Ellis 2002.

⁸ Ellis 2002, s. 63-66.

talismia, eivätkä jotain, mitä täytyy suojella markkinoitumisen vaikutuksilta.⁹

Mediassa esiin pääsevien näkökulmien monipuolistumista ja osallistumismahdollisuuksien lisääntymistä pidetään usein eräänlaisina itsestäänselvyyksinä. Myös viestintäpolitiikassa uuden teknologian demokratisoivat vaikutukset on nähty lähes rutiininomaisesti perusteena sääntelyn purkamiselle. Esimerkiksi mediaomistuksen rajoittamista on pidetty tarpeettomana nykytilanteessa, jossa monoliittiset mediaimperiumit joutuvat vastaamaan uudenlaiseen kilpailuun ja kansalaisten valinnanvapaus on joka tapauksessa suurempi kuin koskaan aiemmin.

3. Valtasuhteiden pysyvyys

Teknologisten muutosten merkitystä ei ole syytä vähätellä. On kuitenkin harhaanjohtavaa ajatella, että teknologinen kehitys ratkaisisi ikään kuin itsestään median keskittymiseen ja moniarvoisuuteen liittyvät ongelmat. Teknologian vaikutuksiin kriittisesti suhtautuvien tutkijoiden mukaan uudet välineet pikemminkin vahvistavat yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta. Myös teknologinen kehitys itsessään on vahvasti sidoksissa yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin, jotka poikkeuksetta muuttuvat hitaasti¹⁰.

Kriitikoiden mukaan mediatarjonnan lisääntyminen johtaakin lähinnä nykyisten menestysreseptien monistamiseen ja sisältöjen aiempaa suurempaan yhdenmukaistumiseen. Muun muassa journalismin tutkijat ovat esittäneet, että internet on lisännyt riippuvuutta rutiinilähteistä ja muista medioista uutislähteinä samaan aikaan kun kunnianhimoiseen uutishankintaan tarvittavia resursseja on vähennetty¹¹. Vaikka valinnanvapaus onkin lisääntynyt, pelko sisältöjen samankaltaistumisesta on siis yhä olemassa. Voidaan myös väittää, että teknologinen kehitys on vahvistanut entisestään mediayritysten valtaa ja vain vauhdittanut median keskittymistä.

⁹ McNair 2006, s. 100.

¹⁰ Garnham 1999, Suoranta & Vadén 2008, s. 1, 151.

¹¹ Esim. Fenton 2009.

Yhteistä kriittisille näkemyksille on, ettei valinnanvapauden nähdä takaavan aitoa moniäänisyyttä, koska se ei kerro mitään median sisäisistä hierarkioista ja valtasuhteista. Tuottajan ja kuluttajan roolien väitetyistä sekoittumisesta huolimatta osapuolten välinen valtasuhde on edelleen epäsymmetrinen.

Väite siitä, että teknologian kehitys ylipäänsä olisi jotenkin omalakisista tai ennalta määrättyä on helppo kyseenalaistaa. Vaikka valtioiden ja julkisen sääntelyn vaikutusmahdollisuudet ovat heikentyneet, tämä ei tarkoita, että teknologinen kehitys itseohjautuvasti tai automaattisesti johtaisi toivottuun lopputulokseen. Erityisesti internetiin liitetään usein ajatus hallitsemattomuudesta, avoimuudesta ja kaikenlaisten rajoitusten mahdottomuudesta. Todellisuudessa myös internetin kehitykseen liittyy kuitenkin lukuisia viestintäpoliittisia ongelmia, jotka eivät ole luonteeltaan vain teknisiä vaan usein hyvinkin poliittisia. Tietoverkkoja myös jatkuvasti säännellään, ja niiden kehitys on riippuvaista monenlaisista valtakamppailuista¹². Mediaa siis edelleen säännellään ja sen kehitys riippuu poliittisista päätöksistä – vaikkakin päätökset usein tehdään muualla kuin virallisen demokraattisten päätöksenteon puitteissa.

Informaatiovirtojen hallinnasta onkin tullut yhä tärkeämpi osa vallankäyttöä. Tämä tulee esiin tekijänoikeuksiin, tietoverkkojen infrastruktuuriin ja muihin tiedon saatavuuteen liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi erilaisiin standardeihin ja protokolliin liittyviä päätöksiä tehdään paitsi virallisilla foorumeilla myös yritysten välillä. Näillä päätöksillä on kiistatta vaikutusta muun muassa tiedon saatavuuteen, vaikei niitä usein ajatellakaan viestintäpolitiikan välineeksi sinällään.

Saatavilla olevan tiedon määrä ei sinällään ratkaise kysymyksiä viestinnällisen vallan tasa-arvoisesta jakautumisesta. Informaation määrän lisääntyminen ei ole myöskään johtanut kommunikation rajoitusten katoamiseen. Sen sijaan kiistat tiedon epätasaisesta jakautumisesta ja omistamisesta näyttävät vain vaikeutuvan. Kuten *John Keane* on todennut, poliittiset kysymykset siitä, ”kuka saa mitä, milloin ja miten” ovat entistä monimutkaisempia uudessa viestintäympäristössä¹³.

¹² Ks. Braman 2004.

¹³ Keane 1999, s. 6.

4. Median keskittymisen uudet muodot

Vaikka internet periaatteessa tarjoaa loputtomasti näkökulmia melkein mihin tahansa asiaan, tämä ei välttämättä tarkoita, että julkinen keskustelu sinällään olisi moniäänisempää. Monet tutkijat ovatkin jo pitkään varoitelleet kehityksestä, joka vie verkkoa yhä kauemmaksi avoimuuden ja moniäänisyyden ihanteista¹⁴. Vanhojen, esimerkiksi omistuksen keskittymiseen liittyvien hierarkioiden lisäksi internetiin liittyy monia uusia vallan keskittymisen muotoja, joita on syytä tarkastella analyytisesti ennen kuin puhutaan julkisuuden monipuolistumisesta tai demokratisoitumisesta.

En käsittele tässä yhteydessä digitaaliseen kuiluun ja teknologian käyttöön liittyviä kysymyksiä. Sen sijaan keskityn tarkastelemaan väitettä, jonka mukaan internet viestintävälineenä monipuolistaa julkisuutta ja mediatarjontaa tarjoamalla tavallisille kansalaisille aiempaa paremman mahdollisuuden kilpailla ajatusten markkinoilla mediayritysten ja poliittisten eliittien kanssa.

Internetiin liittyy väistämättä myös uudenlaisia vallan keskittymisen muotoja. Vaikka tilasta ei verkossa sinällään ole puutetta, muita resursseista, kuten rahasta, ajasta, yleisön huomiosta ja houkuttelevien sisältöjen omistuksesta, käydään entistä kovempaa kilpailua. Myös uudessa mediaympäristössä on portinvartijoita. Mediasisältöjen luonne julkishyödykkeenä pakottaa yritykset keksimään keinoja saatavuuden rajoittamiseksi. *Nicholas Garnham* on todennut, että taipumus keskittyminen on sisäänrakennettu mediamarkkinoihin toimintaan¹⁵. Koska sisällöntuottajien ansainta perustuu sisällön niukkuuteen ja saatavuuden rajoittamiseen, täytyy mediayritysten tavalla tai toisella luoda keinotekoisia rajoituksia sisällön vapaalle saatavuudelle¹⁶.

Esimerkiksi tekijänoikeudet ja niihin liittyvät kamppailut liittyvät internetin hallintaan ja sen kehitykseen. Lisäksi monet muut käytännöt, kuten maksulliset palvelut, yhteensopimattomuusongelmat ja ohjelmistokytkökset, asettavat rajoituksia informaation vapaalle hyödyntämiselle ja toimivat osaltaan taloudellisina ja teknisinä rajoitteina

¹⁴ Rogers 2004, Dahlberg 2005, Zittrain 2008.

¹⁵ Garnham 2000, s. 58.

¹⁶ Suoranta & Vadén 2008, s. 51.

tiedon saatavuudelle¹⁷. Kaupalliset toimijat myös yrittävät parhaansa mukaan ohjata yleisön huomiota omiin sisältöihinsä muun muassa tarjoamalla linkkejä ainoastaan oman konserninsa palveluihin.

Usein pidetään itsestäänselvyytenä, että internetissä yleisön huomio hajautuu. Jotkut pitävät tätä positiivisena kehityksenä, toiset taas kantavat huolta yhteisen julkisuuden katoamisesta ja siitä, että verkossa ihmiset altistuvat ainoastaan ennalta valitsemilleen näkökulmille. Vastoin yleistä käsitystä yleisön huomio näyttäisi kuitenkin keskittyvän verkossakin yllättävän harvoille, yleensä valtavirtaa edustavien mediayritysten hallitsemille sivustoille. Tarjonnan lisääntyminen ei siis välttämättä tarkoita monipuolisempaa median käyttöä. Suurin osa suosituista sisällöistä tulee vakiintuneilta sisällöntuottajilta, jotka usein ovat samoja tahoja, jotka hallitsevat myös perinteisen media sisältöjä.

Amerikkalainen politiikantutkija *Matthew Hindman* on todennut, ettei internet poliittisen viestinnän välineenä ole juurikaan monipuolistanut poliittista keskustelua tai tuonut siihen uusia ääniä, vaan pikemmin vahvistanut vanhojen ja osin uusien eliittien asemaa. Vaikka internet on lisännyt poliittisen osallistumisen muotoja, eliiteillä on edelleen valtaa määritellä, miten ja minkälaista poliittista informaatiota julkisuudessa on saatavilla.

Onkin väitetty, että internet itse asiassa vähentää todennäköisyyttä siihen, että yleisö törmää yllättäviin, uusiin näkökulmiin. Hindmanin mukaan internetliikenne noudattaa pitkälti niin sanottua winner-takes-all -logiikkaa. Erilaisten portaalien, linkkirakenteiden ja hakukoneiden ansiosta huomio keskittyy entisestään harvoille sivustoille, jotka ovat entuudestaan suosittuja, kun taas suurin osa sivustoista jää vaille huomiota, kävijöitä ja poliittista merkitystä.¹⁸ Esimerkiksi poliittisten blogien kävijämäärät ovat yhteensäkin vain murto-osan suosituimpien uutissivustojen yleisömääristä. Hindman, joka on käyttänyt tutkimuksessaan empiirisiä median keskittymisen indikaattoreita, on tullut siihen tulokseen, että vaikka internet toki lisääkin kuluttajien valinnanvapautta, käytännössä yleisön huomio keskittyy entistä harvempiin

¹⁷ Suoranta & Vadén 2008, s. 67.

¹⁸ Hindman 2008, s. 18.

lähteisiin¹⁹. Hindmanin mukaan verkkomedian kulutus onkin enemmän keskittynyttä kuin minkään muun median osa-alueen.

Hakukoneiden rakenteellinen merkitys yleisön huomion ohjaamisessa onkin asia, joka on vasta äskettäin alkanut kiinnostaa viestinnän tutkijoita. Itse asiassa tarjolla olevan sisällön määrän lisääntyminen näyttäisi korostavan entisestään erilaisten välittäjien ja suodattajien merkitystä. Yhtäältä hakukoneet heijastavat olemassa olevia valtakenteita. Toisaalta hakukoneet myös käyttävät itsenäistä valtaa ohjattaessaan verkkoliikennettä ja määritellessään hakukriteerejä²⁰. Koska hakukonelistauksissa suosituimmat sivut esitetään ensin, ne käytännössä myös vahvistavat keskittymiskehitystä entisestään. Hakukoneet ja linkityskäytännöt myös pitkälti selittävät sitä, miksi melkein kaikilla aloilla on verkossa muutama kävijämäärältään ylivoimainen toimija, vaikka periaatteessa kilpailun pitäisi olla kaikille avointa²¹.

Vaikka verkon usein väitetään mahdollistavan kansalaisten välisen suoran viestinnän ja vähentävän portinvartijoiden merkitystä, näin ei suinkaan näyttäisi välttämättä olevan. Verhulstin mukaan internet ei olekaan poistanut niukkuutta vaan pikemminkin luonut uusia välittäjiä, jotka niukkuutta hyödyntämällä kontrolloivat informaatiovirtoja ja tiedon saatavuutta²². Kuten perinteisessä mediassakin, viestinnällisen vallan jakautuminen verkkoympäristössä heijastaa pitkälti yleisiä yhteiskunnallisia valtasuhteita. Verhulstin mukaan median keskittyminen ja resurssien jakaantuminen näyttävät, vastoin alkuperäisiä oletuksia, noudattavan verkossa hyvin samanlaista kaavaa kuin perinteisessä mediassa²³.

Teknologisen kehityksen vaikutuksia käsittelevät tutkimustulokset ovat monella tavalla keskenään ristiriitaisia. Väite siitä, että inter-

¹⁹ Hindmanin (mts. 93) käyttämien tilastojen mukaan kymmenen suosituinta verkkosivustoa kattaa 29 % kaikesta liikenteestä, mikä on enemmän kuin esimerkiksi kymmenen suurimman sanomalehden, aikauslehden tai radiokanavan markkinaosuus Yhdysvalloissa. Vastaavasti Baker (2007, 112) osoittaa, että suosituimmat blogit keräävät Yhdysvalloissa 80 kertaa enemmän kävijöitä kuin sadanneksi suosituin blogi.

²⁰ Hindman 2008, s. 80.

²¹ Hindman 2008, s. 14-15.

²² Verhulst 2007, s. 121.

²³ Verhulst 2007, s. 123

net hajautetun perusluonteensa takia johtaisi väistämättä monipuoliseen mediaarakenteeseen, jossa vallankäyttö on vähemmän keskittynyttä, on helppo kyseenalaistaa. Empiiriset tutkimukset eivät myöskään tue väitettä siitä, että ihmisten käyttämien tietolähteiden kirjo olisi verkon myötä laajentunut tai monipuolistunut.

Tarkoitukseni ei ole väittää, ettei internetillä olisi myös positiivisia vaikutuksia tai ettei se voisi toimia julkisuuden demokratisoimisen välineenä. Ei kenties olekaan mielekästä edes yrittää verrata nykyistä verkkoympäristöä perinteiseen mediamaisemaan tai arvioida, onko mediaympäristö kokonaisuudessaan nykyään enemmän tai vähemmän monipuolista. Argumenttini ydin on siinä, että laajassa mielessä kysymykset viestinnällisen vallan epätasa-arvoisesta jakautumisesta eivät ole ainakaan kadonneet, vaan pikemmin ne ovat tulleet entistä tärkeämmiksi.

5. Pirstaloituuko julkisuus?

Uuden viestintäteknologian vaikutuksia pohdittaessa puhutaan usein myös julkisuuden pirstaloitumisesta. Vaikka teknologinen kehitys todella eriyttäisi ihmisten mediankäyttöä, kehityssuuntaa ei ole pidetty yksinomaan myönteisenä. Julkisuuden fragmentoituminen on myös herättänyt pelkoja yhteiskunnan atomisoitumisesta, poliittisesta polarisaatiosta ja yhteisen julkisuuden katoamisesta. Huolen taustalla on erityisesti kysymys siitä, miten tiedon paljous muuttaa julkisen keskustelun edellytyksiä.

Internetin on muun muassa nähty vaikeuttavan median roolia yhteisten asioiden välittäjänä ja hankaloittavan laadukkaan informaation tuottajien asemaa. Osa tutkijoista on esittänyt, että tiedon paljouden keskellä käyttäjät keskittyvät kuluttamaan sisältöjä, jotka vastaavat heidän ennakkokäsityksiään asioista. Esimerkiksi *Cass Sunstein* on todennut, että kansalaiset rajoittavat omaa tiedollista horisonttiaan sulkeutumalla ”kaikukammioihin”, jotka vahvistavat heidän ennakkoluulojaan ja aiempia mielipiteitään sen sijaan, että mediasta saataisiin uusia näkökulmia²⁴.

²⁴ Sunstein 2007.

Julkisuuden pirstaloitumisesta huolestuneiden tutkijoiden väite on, että mitä enemmän kuluttajat itse valitsevat mediasisältöjä, sitä vähemmän he ovat valmistautuneet yllätyksiin ja uusiin näkökulmiin²⁵. Sanomalehtien ja muiden perinteisten joukkotiedotusvälineiden tärkeänä tehtävänä on perinteisesti pidetty yhteisten kokemusten ja tietojen jakaminen kaikille kansalaisille. Osa mediatutkijoista on kuitenkin huolissaan siitä, että mediamarkkinoiden jakautuessa yhä pienempiin segmentteihin yksittäiset kuluttajat joutuvat yhä harvemmin huomioimaan keskenään ristiriitaisia näkemyksiä.

Erimielisyydet ja näkökulmien kohtaaminen ovat kuitenkin pluralistisen julkisuuden ihanteiden ytimessä. Vaikka blogit tai verkkokeskustelut ovat epäilemättä onnistuneet tuomaan uusia näkökulmia valtajulkisuuteen, ne on pääasiassa suunnattu samanmieliselle yleisölle. Sunsteinin mielestä internetin poliittisena seurauksena onkin vuoropuhelun sijasta vastakkaisten näkemysten kärjistyminen. Amerikkalaisista poliittikan tutkijoista myös *Markus Prior* on väittänyt, että lisääntynyt valinnanvapaus mediamarkkinoilla selittää osaltaan poliittista polarisaatiota Yhdysvalloissa²⁶.

Vastaavia näkemyksiä ovat esittäneet myös internetiin liitettyjä lupauksia kommentoineet demokraateoreetikot. *Jürgen Habermas*²⁷ esimerkiksi on todennut, että vaikka internet saattaa auttaa kiertämään sensuuria autoritaarisissa maissa, demokraattisissa maissa se pikemminkin pirstoo julkisuutta lukuisiksi toisistaan eristäytyneiksi osajulkisuuksiksi. Vastaavasti *Chantal Mouffe* on todennut, että internetin myötä ihmiset voivat elää omissa pienissä maailmoissaan, joissa kenenkään ei tarvitse kohdata vastakkaisia mielipiteitä tai demokraattiseen julkisuuteen kuuluvia erimielisyyksiä ja konflikteja²⁸.

Moniäänisen julkisuuden ihanteiden kannalta väitetty pirstaloitumiskehitys vaikuttaa siis monella tavalla ongelmalliselta. Vaikka samanmielisten yhteisöjen rakentumisella on myös oma arvonsa, kuuluu demokraattiseen julkisuuteen kiistatta erilaisten mielipiteiden kohtaaminen. Sunsteinin mukaan sananvapauden ja julkisuuden ihan-

²⁵ Ks. myös Verhulst 2007, s. 125-126.

²⁶ Prior 2007.

²⁷ Habermas 2006, s. 422.

²⁸ Carpentier & Cammaerts 2006, s. 968.

teet johtavatkin kahteen johtopäätökseen. Ensinnäkin ihmisten tulisi myös jatkossa törmätä ajatuksiin, jotka eivät vastaa heidän omiaan, sillä satunnaiset kohtaamiset ja uudet näkökulmat kuuluvat keskeisenä osana moniääniseen julkisuuteen. Toiseksi suurimmalla osalla kansalaisista tulisi olla ainakin jonkinlainen yhteinen tietopohja, jotta he voisivat osallistua julkiseen keskusteluun, jolle yhteisen päätöksenteon tulisi perustua.²⁹

Edellä esitetyt uhkakuvat perustuvat oletukselle radikaalista pirstaloitumisesta, jossa eri yleisöt kuluttavat eri mediasisältöjä. Tästä ei kuitenkaan ole yksiselitteisiä todisteita, ja myös tulkinnat tällaisen kehityksen vahingollisuudesta tai hyödyllisyydestä ovat ristiriitaisia. Täytyy myös ottaa huomioon, että suurin osa edellä mainituista tutkimuksista on tehty Yhdysvalloissa, jossa sekä mediajärjestelmä että poliittinen kulttuuri ovat hyvin toisenlaiset kuin Suomessa tai ylipäätään Euroopassa.

Tulkinnat yleisön pirstaloitumisesta ovatkin usein liioiteltuja. Kuten todettua, todellisuudessa yleisön huomio näyttäisi verkossakin keskittyvän valtavirran uutislähteisiin sen sijaan, että verkkojulkisuus johtaisi anarkiaan tai moniääniseen kakofoniaan. Lisäksi on olemassa myös muita yhteiskunnallisia instituutioita, jotka pitävät edelleen huolta sosiaalisesta koheesiosta ja yhteisistä keskustelunaiheista. Usein keskustelussa sorrutaankin mediakeskeiseen ajatteluun, jossa kaikkien muiden yhteiskunnallisten toimijoiden merkitys unohtuu. Ei ole myöskään syytä olettaa, että internetin käyttö välttämättä korvaisi olemassa olevia poliittisen viestinnän muotoja. Usein esimerkiksi sosiaalisen median käyttö pikemmin täydentää perinteisten joukkoviestinten ja henkilökohtaisten kontaktien roolia, kuin korvaa niitä.

Yhteisten kokemusten ja yhteisen julkisuuden haikailuun liittyy myös tiettyä ironiaa: Kriittiset mediatutkijat ovat kautta aikojen pyrkineet kyseenalaistamaan ja luomaan vaihtoehtoja yhtenäiskulttuurille ja valtavirran medialle. Pitäisikö nyt alkaa huolehtia niiden kaatamisesta?

Erilaisten näkemysten väliset kiistat ovat joka tapauksessa pluralistisen julkisuuden kannalta itseisarvo. Tällaisen julkisuuden edellytyksenä voidaan pitää paitsi monipuolisen informaation saatavuutta

²⁹ Sunstein 2007, s. 5-6.

myös erilaisten arvojen ja poliittisten ohjelmien esiin tuomista. Monet tutkijat ovatkin muistuttaneet, että median tulisi palvella demokraattista keskustelua paitsi toimimalla tietolähteenä myös ja ennen kaikkea asettamalla tietoa kontekstiinsa ja tarjoamalla kansalaisille rinnakkain erilaisia näkökulmia, mielipiteitä ja poliittisia vaihtoehtoja.

Viimeaikainen keskustelu median kriisistä on hieman ironisesti johtanut keskusteluun siitä, miten yhteisten joukkoviestimien asema turvattaisiin viestintäpoliittisena tavoitteena. Yhtenä keinona tähän on väläytelty muun muassa valtion tukien tarjoamista sanomalehdille³⁰. Keskustelussa uudenlaista arvonantoa näyttävät saavan osakseen juuri ne suuren yleisön välineet, joiden vallan heikentymistä alun perin pidettiin myönteisenä asiana julkisuuden monipuolistumisen nimissä.

Akateemisessa keskustelussa on myös esitetty uusia ehdotuksia yhtenäisen julkisuuden ylläpitämiseksi. Esimerkiksi Sunstein on ehdottanut, että tämän tehtävän voisivat hoitaa verkkosivustot, joita tuettaisiin mahdollisesti julkisin varoin ja joiden erityistehtävänä olisi nimenomaan erilaisten näkökulmien ja sisältöjen yhteen kokoaminen³¹. Eurooppalaisessa keskustelussa tämänkaltaiset tehtävät on nähty usein julkisen palvelun yhtiöiden ja niiden uusien verkkopalveluiden tehtävänä.

Tuore tutkimus erilaisten mediajärjestelmien yhteydestä kansalaisten tietotasoon viittaakin siihen, että suurin ero vahvan julkisen palvelun järjestelmän ja markkinaehtoisten järjestelmien välillä on siinä, että edellinen tavoittaa useammin myös satunnaiset yleisöt, jotka muuten eivät olisi erityisen taipuvaisia seuraamaan uutisia tai ajankohtaisohjelmia, mutta sattumalta törmäävät niihin muiden ohjelmien seassa³². Voidaan siis perustellusti väittää, että julkisen palvelun malli on edelleen varsin toimiva siinä mielessä, että se ainakin jollakin tavalla vähentää kuilua eri ryhmien välillä ja siten edistää kansalaisten viestinnällistä tasa-arvoa.

Viestinnän tutkijoista muun muassa *Graham Murdock* onkin vaatinut julkisen palvelun median tehtävän uudelleen muotoilua yhteiskäyttöön viittaavan ”*digital commons*” -termin avulla. Tällöin jul-

³⁰ Nieminen 2009.

³¹ Sunstein 2007, s. 193.

³² Curran et al. 2009, s. 22.

kisen palvelun tehtäväksi tulisi pelkän sisältöjen tuottamisen sijasta julkisen tilan rakentaminen joka perustuisi yksityisomistuksen ja rajojen rakentamisen sijasta avoimelle pääsulle, tiedon yhteiskäytölle ja erilaisten tiedon tuottajien yhteistoiminnalle³³. Myös Suomessa Yleisradio on jossain määrin kehittänyt toimintaansa tähän suuntaan puhumalla muun muassa uudenlaisesta jakeluyhteistyöstä ja ”mahdollistajastrategiasta”³⁴.

6. Kohti kriittistä käsitystä viestinnän moniarvoisuudesta

Viestintäteknologian ja markkinoiden nykyistä kehitystä voi tulkita monesta näkökulmasta, ja se, kiinnitetäänkö huomio uusiin vapauksiin vai uusiin vallan keskittymisen muotoihin, riippuu pitkälti näkökulmasta. Jos ajatellaan *Manuel Castellsin* tavoin, että on meneillään jonkinlainen viestinnällisen vallan uusjako, jossa julkisuuden pelisääntöjä ja toimijoita määritellään uudelleen, on viestinnän tutkimuksen keskeisenä haasteena tunnistaa, mitkä poliittiset ja yhteiskunnalliset eturyhmät tätä kamppailua käyvät ja millaisin panoksin. Tärkeää on myös tuoda esiin, mitä esitetyt vaihtoehdot itse asiassa tarkoittavat kansalaisten ja yhteiskunnan kannalta.

Oma väitteeni on, ettei esimerkiksi median moniarvoisuutta tulisi ymmärtää vain välineiden määrään liittyvänä, mitattavissa olevana asiana. Sen sijaan moniarvoisuus tulisi käsittää laajemmin julkisuuden valtasuhteisiin ja viestinnällisen vallan jakautumiseen liittyvänä tavoitteena. Nykyisessä mediamaisemassa kysymykset viestinnällisen vallan jakautumisesta ovatkin paljon monimutkaisempia, kuin esimerkiksi median omistukseen tai sisältöjen monimuotoisuuden mittaamiseen tarkoitetut indikaattorit antavat ymmärtää.

Sen sijaan, että arvioimme pelkkää tarjonnan määrää, meidän tulisi arvioida myös käyttäjien valmiuksia ja medialukutaitoa sekä muita median käyttöön vaikuttavia tekijöitä. Tällaista ajattelua edustaa muun muassa *Nicholas Garnham*, joka on soveltanut *Amartya Senin*

³³ Murdock 2005, s. 227.

³⁴ <http://yle.fi/yleista/mahdollistajastrategia.shtml>

inhimillisiä toimintamahdollisuuksia korostavaa hyvinvointiajattelua viestintään. Garnhamin mukaan viestintäpolitiikassa tulisi aina ottaa huomioon paitsi valinnanvaihtoehtojen määrä myös niiden väliset todelliset erot sekä ennen kaikkea ne toiminnalliset mahdollisuudet, jotka tarjotut vaihtoehdot mahdollistavat³⁵. Viestintävälineitä ei täten tulisi ajatella pelkkänä sisältövirtana, vaan enemmänkin erilaisten yhteiskunnallisen toiminnan muotojen mahdollistajana.

Viestintäpolitiikassa monipuolisuutta ja -arvoisuutta on pitkälti hahmotettu lähes pelkästään tarjonnan määrää arvioimalla. Myös *Jan van Cuilenburg* toteaa, että tarjonnan määrän mittarit ovat nopeasti muuttuneet merkityksettömiksi³⁶. Onkin helppo ajatella, ettei nykyisessä tiedon paljoudessa valinnanvaihtoehtojen lisäämisellä sinällään ole kovin paljon arvoa. Sen sijaan moniarvoisuus liittyy yhä enemmän erilaisiin tiedon suodattamiseen ja saatavuuteen liittyviin tekijöihin. Todelliset viestintäpoliittiset kysymykset liittyvätkin yhä enemmän erilaisiin sisältöjen saatavuuden pullonkauloihin, sisällöntuotannon rahoittamiseen, ohjelma- ja lähetysoikeuksiin sekä ylipäänsä tiedon omistamiseen. Pelkän ennalta määriteltujen tarpeiden tyydyttämisen sijasta näiden kysymysten taustalla voi nähdä myös ajatuksen erilaisen näkökulmien vuorovaikutuksesta laajempaan viestintäpoliittisena tavoitteena³⁷. Toistaiseksi tämänkaltaiset kysymykset ovat kuitenkin olleet varsinaisen viestintäpoliittisen keskustelun marginaalissa.

Esimerkiksi ajatus sisällöistä, joiden tulisi olla kaiken kansan saatavilla, on toistaiseksi liitetty lähinnä siihen, että kansallisesti tärkeiden urheilutapahtumien oikeudet säilyvät niin sanotuilla yleiskanavilla³⁸. Voidaan kuitenkin kysyä, onko urheilu todella ainoa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden lähde, joka täytyy turvata lailla.

Pelkkään medialukutaitoon ja kansalaisten valmiuksiin keskittyminen ei myöskään riitä. Oma väitteeni on, että median moniarvoisuutta tulisi tarkastella kriittisenä käsitteenä nimenomaan viestinnällisen vallan jakautumisen näkökulmasta. Informaation määrän lisää-

³⁵ Garnham 1999, s. 121.

³⁶ Van Cuilenburg 1998, s. 45.

³⁷ Hargittai 2007, Hindman 2008, van Cuilenburg 1998, Sunstein 2007, Webster, 2007.

³⁸ Ks. Alén 2008.

tyminen ei ole poistanut sitä tosiasiaa, että toisilla toimijoilla on enemmän valtaa ja resursseja saada äänensä kuuluviin kuin toisilla. Kyse ei ole vain teknologisista mahdollisuuksista, vaan ennen kaikkea resurssien jakautumisesta eli omistusrakenteista, toimintakulttuurista, lainsäädännöstä ja muista etuoikeuksista. Valtasuhteissa tapahtuneiden muutosten analysoimiseksi tarvitaan edelleen tutkimusta siitä, miten erilaiset mediarakenteet vaikuttavat siihen, kuinka erilaiset äänet pääsevät julkisuudessa esiin ja minkälaisia mahdollisuuksia ne avaavat kansalaisille. Tällainen käsitys toisi takaisin moniarvoisuuden käsitteeseen liittyvän normatiivisen ja poliittisen aspektin sen sijaan, että moniarvoisuutta ajatellaan pelkkänä mediasisällöistä mitattavana muuttujana.

Median moniarvoisuutta voisikin viestintäpoliittisena tavoitteena verrata *Sophia Kaitatzi-Whitlockin* ajatukseen sananvapauden ja sen käyttämisen edellyttämien toimintamahdollisuuksien reilusta jakaantumisesta³⁹. Ajatus liittyy yhtäältä yksilön toimintamahdollisuuksiin ja kompetenssiin, mutta toisaalta myös resurssien ja mahdollisuuksien jakautumiseen sekä siihen, minkälaisia vapauksia ja rajoituksia eri toimijoille on tarjolla.

Institutionaalisesta näkökulmasta ajatus viestinnällisen vallan tasaisesta jakautumisesta tulee tietysti olemaan aina kiistanalainen. Kyseessä ei olekaan mikään saavutettavissa oleva tavoite. Normatiivisena ihanteena se kuitenkin antaisi esimerkiksi nykyisistä median muutoksista käytävälle keskustelulle yleisemmän arvoperustan, joka ei huomioi ainoastaan teknologian kehitystä vaan myös toimintamahdollisuuksien ja resurssien epätasaisen jakautumisen. Jos viestinnällisen vallan tasa-arvoinen jakautuminen otetaan normatiiviseksi lähtökohdaksi, päästäisiin myös median moniarvoisuudesta käytävässä keskustelussa eteenpäin pelkästään kuluttajan valinnanmahdollisuuksien päivittelemisestä.

³⁹ Kaitatzi-Whitlock 2005, s. 168.

Kirjallisuus:

- Alén, Anette: Yhteiskunnallisesti merkittävät tapahtumat: Sääntelyn tulo Suomeen, katsaus sääntelyn sisältöön, taustaan ja tulevaan. Teoksessa Viestintäoikeuden vuosikirja 2007. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti, Helsinki 2008.
- Braman, Sandra: Where Has Media Policy Gone? Defining the Field in the Twenty-First Century. *Communication Law and Policy*, 9(2004):2, 153–182.
- Carpentier, Nico – Cammaerts, Bart: Hegemony, Democracy, Agonism, and Journalism. An Interview with Chantal Mouffe. *Journalism Studies* 7(2006):6, 964-975.
- Castells, Manuel: *Communication Power*. Oxford University Press 2009.
- Curran, James – Iyengar, Shanto – Brink Lund, Anker – Salovaara-Moring, Inka: Media System, Public Knowledge and Democracy. A Comparative Study. *European Journal of Communication*, 24(2009):1, 5-26.
- Dahlberg, Lincoln: The Corporate Colonization of Online Attention and the Marginalization of Critical Communication. *Journal of Communication Inquiry* 29(2005), 160-80.
- Ellis, John: *Seeing Things: Television in the Era of Uncertainty*. I.B. Tauris, London and New York 2002.
- Fromond, Eero: Median moniarvoisuuden sääntelystä Euroopan Unionissa. *Lakimies* 5/2007, 706-722.
- Garnham, Nicholas: Amartya Sen's Capabilities Approach to the Evaluation of Welfare: Its Application to Communications. Teoksessa Calabrese, Andrew – Burgelman, Jean-Claude (toim.): *Communication, Citizenship, and Social Policy*. Rowman & Littlefield, Lanham 1999.
- Garnham, Nicholas: *Emancipation, the Media, and Modernity*. Oxford University Press 2000.
- Gitlin, Todd: *Media Unlimited: How the Torrent of Images and Sounds Overwhelms Our Lives*. Henry Holt, New York 2002.
- Habermas, Jürgen: Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory* 16(2006):4, 411-426.
- Hargittai, Eszter: Content Diversity Online: Myth or Reality? In Napoli, Philip (toim.): *Media Diversity and Localism: Meaning and Metrics*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ 2007.
- Hindman, Matthew: *The Myth of Digital Democracy*. Princeton University Press 2008.

- Hoikka, Mikko: Viestinnän moniarvoisuus eurooppalaisena oikeusperiaatena. Viestintäoikeuden vuosikirja 2006, Helsinki 2007.
- Kaitatzi-Whitlock, Sophia: Europe's Political Communication Deficit. Arima Publishing, Bury St Edmunds 2005.
- Karppinen, Kari: Mediadiversiteetti ja mittaamisen politiikka. Tiedotustutkimus 28(2005):2, 28-43
- Keane, John: Public Life in the Era of Communicative Abundance. Canadian Journal of Communication, 24(1999), s. 165-178.
- Nieminen, Hannu: Onko journalismi kriisissä? Teoksessa Voidaanko journalismin yhteiskunnallinen tehtävä pelastaa? Mediafoorumi, Helsinki 2009.
- McNair, Brian: Cultural Chaos – Journalism, News and Power in a Globalised World. Routledge, London 2006.
- Murdock, Graham: Building the Digital Commons. Teoksessa Lowe, Gregory Ferrell – Jauert, Per (toim.): Cultural Dilemmas in Public Service Broadcasting. Göteborg, Nordicom 2005.
- Prior, Markus: Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections. Cambridge University Press, New York 2007.
- Rogers, Richard: Information Politics on the Web. MIT Press, Cambridge 2004.
- Sunstein, Cass: Republic.com 2.0. Princeton University Press 2007.
- Suoranta, Juho – Vadén, Tere: Wikiworld. Political Economy of Digital Literacy and the Promise of Participatory Media. Hypermedialab, University of Tampere 2008.
- Van Cuilenburg, Jan: Diversity Revisited: Towards a Critical Rational Model of Media Diversity. Teoksessa Brants, Kees – Hermes, Joke – Van Zoonen, Liesbet (toim.): Media in Question Sage, London 1998.
- Verhulst, Stefaan: Mediation, Mediators and New Intermediaries. Implications for the Design of New Communications Policies. Teoksessa Napoli, Philip (toim.): Media Diversity and Localism: Meaning and Metrics. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ 2007.
- Webster, James: Diversity of Exposure. Teoksessa Napoli, Philip (toim.): Media Diversity and Localism: Meaning and Metrics. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ 2007.